

ТЕМА 5. ЗАХОДИ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ І ТЕРИТОРІЙ ВІД НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Мета: сформувати уявлення про мету та основні принципи захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій. Розглянути основні заходи цивільного захисту. Ознайомитись зі зразками текстів сигналів оповіщення населення при різних небезпеках. З'ясувати особливості організації та проведення евакуаційних заходів у мирний та воєнний час.

Оснащення: зразки текстів повідомлень цивільного захисту при різних небезпеках.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА ЗАНЯТТЯ

📁 ОСНОВНІ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕМИ

Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій – система організаційних, технічних, медико-біологічних, фінансово-економічних та інших заходів для запобігання та реагування на надзвичайні ситуації і ліквідації їх наслідків, що реалізуються центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, відповідними силами та засобами підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності й господарювання, добровільними формуваннями і спрямовані на захист населення і територій, а також матеріальних і культурних цінностей та довкілля.

Евакуаційні органи – органи ЦЗ і виконавчої влади, що планують, організовують та контролюють евакуацію.

Евакуація – це організоване вивезення або виведення населення з районів можливого впливу наслідків НС, за умови створення загрози життю й здоров'ю людей, а також матеріальних цінностей, документів та архівних матеріалів, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення.

Медико-психологічна реабілітація – комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення психо-фізіологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності рятувальників аварійно-рятувальних служб (формувань), осіб, залучених до виконання аварійно-рятувальних робіт у разі виникнення НС, а також постраждалих внаслідок такої НС, передусім неповнолітніх осіб

Оповіщення – доведення сигналів органів управління ЦЗ про загрозу та виникнення НС, аварій, катастроф, епідемій, пожеж тощо до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення.

Розосередження – організований вивіз (вивід) і розміщення в замиській зоні робітників та службовців підприємств і організацій, що продовжують роботу в містах і на важливих об'єктах, розташованих поза цими містами.

Система оповіщення – комплекс організаційно-технічних заходів, апаратури і технічних засобів оповіщення, апаратури, засобів та каналів зв'язку, призначених для своєчасного доведення сигналів та інформації про виникнення НС до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення.

ПИТАННЯ ДЛЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

1. Мета та основні заходи цивільного захисту.
2. Оповіщення та інформування.
3. Укриття у захисних спорудах.
4. Заходи з евакуації населення.
5. Інженерний захист територій.
6. Медичний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.
7. Психологічний захист населення.
8. Біологічний захист населення, тварин і рослин.
9. Радіаційний і хімічний захист населення і територій.

ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

1. Основним завданням ЄДСЦЗ України при виникненні НС є захист населення створення необхідних умов для збереження життя і здоров'я людей у НС. Головна мета захисних заходів – уникнути або максимально знизити ураження населення. З метою ефективною реалізації завдань ЦЗ, зменшення матеріальних втрат та недопущення шкоди об'єктам, матеріальним і культурним цінностям та довкіллю в разі виникнення НС центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підпорядковані їм сили і засоби, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, добровільні рятувальні формування здійснюють оповіщення та інформування, спостереження і лабораторний контроль, укриття у захисних спорудах, евакуацію, інженерний, медичний, психологічний, біологічний, екологічний, радіаційний та хімічний захист.

2. Оповіщення та інформування у сфері ЦЗ включають:

1) оперативне доведення до відома населення інформації про виникнення або можливу загрозу виникнення НС, у тому числі через загальнодержавну, територіальні і локальні автоматизовані системи централізованого оповіщення;

2) завчасне створення та організаційно-технічне поєднання постійно діючих локальних систем оповіщення та інформування населення із спеціальними системами спостереження і контролю в зонах можливого ураження;

3) централізоване використання мереж зв'язку, радіомовлення, телебачення та інших технічних засобів передачі інформації незалежно від форми власності та підпорядкування в разі виникнення НС.

Оповіщення про загрозу або виникнення НС полягає у своєчасному доведенні такої інформації до органів управління ЦЗ, сил ЦЗ, суб'єктів господарювання та населення.

Оповіщення про загрозу або виникнення НС забезпечується шляхом:

- 1) функціонування загальнодержавної, територіальних, місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення про загрозу або виникнення НС, спеціальних, локальних та об'єктових систем оповіщення;
- 2) централізованого використання телекомунікаційних мереж загального користування, у тому числі мобільного (рухомого) зв'язку, відомчих телекомунікаційних мереж і телекомунікаційних мереж суб'єктів господарювання в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (КМУ), а також мереж загальнонаціонального, регіонального та місцевого радіомовлення і телебачення та ін. технічних засобів передавання (відображення) інформації;
- 3) автоматизації процесу передачі сигналів і повідомлень про загрозу або виникнення НС;
- 4) функціонування на об'єктах підвищеної небезпеки автоматизованих систем раннього виявлення НС та оповіщення;
- 5) організаційно-технічної інтеграції різних систем централізованого оповіщення про загрозу або виникнення НС та автоматизованих систем раннього виявлення НС та оповіщення;
- 6) функціонування в населених пунктах, а також місцях масового перебування людей сигнально-гучномовних пристроїв та електронних інформаційних табло для передачі інформації з питань ЦЗ. Встановлення сигнально-гучномовних пристроїв та електронних інформаційних табло покладається на органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, які самі визначають місця їх встановлення. Оператори телекомунікації, телерадіоорганізації зобов'язані забезпечити підключення технічних засобів мовлення до автоматизованих систем централізованого оповіщення з установленням спеціального обладнання для автоматизованої передачі сигналів і повідомлень про загрозу або виникнення НС.

Інформацію з питань ЦЗ становлять відомості про НС, що прогножуються або виникли, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також про способи та методи захисту від них. Органи управління ЦЗ зобов'язані надавати населенню через засоби масової інформації оперативну та достовірну інформацію з питань ЦЗ та про свою діяльність, у тому числі в доступній для осіб з вадами зору та слуху формі. Інформація має містити дані про суб'єкт, який її надає, та сферу його діяльності, про природу можливого ризику під час аварій, включаючи вплив на людей та навколишнє природне середовище, про спосіб інформування населення у разі загрози або виникнення аварії та поведінку, якої слід дотримуватися.

Система оповіщення та інформативного забезпечення створюється завчасно в усіх ланках пунктів управління. Основу системи оповіщення утворюють автоматизована система централізованого оповіщення про загрозу або виникнення НС, а також спеціальні, локальні та об'єктові системи оповіщення. Автоматизована система оповіщення може забезпечити оповіщення населення, поєднавши місцеву телефонну мережу для подачі

сигналу «Увага всім!» та повну інформацію за допомогою засобів радіомовлення й телебачення. Оповіщення підпорядкованих штабів, сил ЦЗ і населення організується і забезпечується старшими органами управління ЦЗ. Одночасно з інформацією про НС передаються вказівки про порядок дій формувань ЦЗ і населення. Сигнали, подані вищим органом управління ЦЗ, мають дублюватися всіма підпорядкованими штабами. Дублювати сигнали на об'єктах і в селах можна за допомогою місцевого радіотрансляційного вузла, гудків підприємств, сирен транспорту, ударами в рейку, дзвони.

Тексти звернень до населення повинні передаватися державною мовою та мовою, якою користується більшість населення в регіоні. На пунктах управління, як правило, закладаються варіанти текстів для передання повідомлення в різних ситуаціях. У мирний час: при аварії на АЕС; при аварії на хімічному об'єкті; при землетрусі; при повені та інших НС. На воєнний час: при виникненні «повітряної небезпеки»; при закінченні «повітряної небезпеки»; при загрозі хімічного зараження; при загрозі радіоактивного зараження.

Правила поведінки населення за сигналами оповіщення встановлюються заздалегідь для всього населення, а також для працівників об'єктів господарювання. Відповідальність за оповіщення покладається на територіальні органи ЦЗ. Тексти передаються протягом 5 хвилин. Почувши сигнал оповіщення цивільного захисту, населення має діяти швидко, але без паніки.

Оповіщення про виникнення НС на атомних електростанціях здійснюється за допомогою спеціальних систем оповіщення, що створюється за кошти станції. Ці системи повинні передбачати можливість передавання сигналу «Увага всім!» і повідомлень на території атомної електростанції та її промислової зони, у пристанційних населених пунктах з робочого місця начальника зміни станції (чергового диспетчера), а також оповіщення чергових служб територіальних органів ЦЗ та НС.

Уздовж аміакогонів, магістральних і відвідних нафто- і газогонів за рахунок їх власників створюються спеціальні системи централізованого оповіщення чергових служб територіальних органів ЦЗ та НС і органів внутрішніх справ, населення, яке знаходиться в зоні можливого ураження. Ці системи мають бути сполученими з відповідними регіональними системами централізованого оповіщення. Запуск цих систем здійснює оперативний черговий відповідного територіального органу ЦЗ та НС.

На потенційно небезпечних підприємствах, ураження від яких, у разі виникнення надзвичайних ситуацій, досягає заселених територій або інших підприємств, установ, організацій, за рахунок їх власників створюються локальні або об'єктові системи оповіщення, які мають бути сполученими з регіональними системами централізованого оповіщення. До таких систем входять абонентські радіоточки мережі радіомовлення та відомчих радіотрансляційних вузлів, вуличні гучномовці, пристрої запуску електросирени, система централізованого виклику, магнітофони, магнітні стрічки із записаними текстами звернень.

Локальні системи оповіщення повинні забезпечувати оповіщення:

- керівників та інших працівників потенційно небезпечного об'єкта;

- оперативних чергових аварійних служб, відповідних територіальних органів ЦЗ та територіальних органів внутрішніх справ за прямими телефонами;
- керівників та інших працівників підприємств, установ (насамперед, дитячих, навчальних, медичних закладів, що знаходяться в межах зони можливого ураження), організацій і населення.

З метою своєчасного оповіщення і перевірки достовірності прийнятого повідомлення встановлюється прямий телефонний зв'язок чергового диспетчера потенційно небезпечного об'єкта з оперативним черговим відповідного територіального органу МВС за рахунок потенційно небезпечного об'єкта.

Для оповіщення чергових служб центральних і місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів ЦЗ та НС створюються системи циркулярного виклику, а для оповіщення керівного складу створюється загальнодержавна система пейджерного зв'язку та оповіщення ЦЗ, яка може охоплювати і оповіщення керівного складу потенційно небезпечних підприємств.

Оповіщення населення покладається на оперативних чергових відповідних територіальних органів ЦЗ та НС, для чого можуть залучатися сили і засоби відповідних органів МВС. У населених пунктах, де немає цілодобового чергування територіальних органів ЦЗ та НС, їх функції можуть покладатися на чергових органів МВС.

Для зібрання керівного складу на об'єктах складаються списки, за якими при необхідності, інформуються відповідні посадові особи. Оповіщення керівників може здійснюватися за телефоном або з допомогою посильних, як транспортом, так і пішки.

3. Для вирішення питань щодо укриття населення в захисних спорудах ЦЗ центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання завчасно створюють фонд таких споруд. Порядок створення, утримання фонду захисних споруд ЦЗ та ведення його обліку визначається КМУ.

Для забезпечення укриття населення в містах, селах, селищах створюється фонд захисних споруд ЦЗ шляхом: 1) комплексного освоєння підземного простору населених пунктів для взаємопогодженого розміщення в ньому споруд і приміщень соціально-побутового, виробничого і господарського призначення з урахуванням необхідності пристосування і використання частини приміщень для укриття населення в разі виникнення НС; 2) обстеження і взяття на облік підземних і наземних будівель та споруд, що відповідають вимогам захисту, споруд підземного простору населених пунктів, гірничих виробок і природних порожнин; 3) дообладнання з урахуванням вимог захисту підвальних та інших заглиблених приміщень; 4) будівництва заглиблених споруд, інших нерухомих об'єктів, пристосованих для виконання завдань ЦЗ; 5) будівництва в період загрози виникнення НС найпростіших

сховищ та укриттів; б) будівництва окремих сховищ і протирадіаційних укриттів.

Вимоги щодо утримання та експлуатації захисних споруд визначаються ДСНС України. Утримання захисних споруд ЦЗ у готовності до використання за призначенням здійснюється суб'єктами господарювання, на балансі яких вони перебувають (у тому числі споруд, що не увійшли до їх статутних капіталів у процесі приватизації (корпоратизації), за рахунок власних коштів. Захисні споруди ЦЗ можуть використовуватися у мирний час для господарських, культурних і побутових потреб у порядку, що визначається КМУ. Захисні споруди ЦЗ державної та комунальної власності не підлягають приватизації (відчуженню). Контроль за готовністю захисних споруд ЦЗ до використання за призначенням забезпечує центральний орган виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки, спільно з відповідними органами та підрозділами ЦЗ, місцевими державними адміністраціями.

4. Евакуація – організоване виведення чи вивезення із зони НС або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення. Вона проводиться на державному, регіональному, місцевому або об'єктовому рівні. Залежно від особливостей НС встановлюються такі *види евакуації*: обов'язкова; загальна або часткова; тимчасова або безповоротна. Рішення про проведення евакуації приймають: 1) на державному рівні – КМ; 2) на регіональному рівні – обласні та Київська міська державні адміністрації; 3) на місцевому рівні – районні та районні у місті Києві державні адміністрації, відповідні органи місцевого самоврядування; 4) на об'єктовому рівні – керівники суб'єктів господарювання. У разі виникнення радіаційних аварій рішення про евакуацію населення, яке може потрапити до зони радіоактивного забруднення, приймається місцевими державними адміністраціями на підставі висновку санітарно-епідеміологічної служби відповідно до прогнозованого дозового навантаження на населення або за інформацією суб'єктів господарювання, які експлуатують ядерні установки, про випадки порушень у їх роботі.

У невідкладних випадках керівник робіт з ліквідації наслідків НС, а в разі його відсутності – керівник аварійно-рятувальної служби, який першим прибув у зону НС, може прийняти рішення про проведення екстреної евакуації населення із зони НС або зони можливого ураження.

Обов'язкова евакуація населення проводиться у разі виникнення загрози:

1) аварій з викидом радіоактивних та небезпечних хімічних речовин; 2) катастрофічного затоплення місцевості; 3) масових лісових і торф'яних пожеж, землетрусів, зсувів, інших геологічних та гідрогеологічних явищ і процесів; 4) збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій у безпечні райони, які визначаються Міністерством оборони України на особливий період).

Загальна евакуація проводиться для всіх категорій населення із зон:

1) можливого радіоактивного та хімічного забруднення; 2) катастрофічного

затоплення місцевості з чотиригодинним добіганням проривної хвилі при руйнуванні гідротехнічних споруд. *Часткова евакуація проводиться* для вивезення категорій населення, які за віком чи станом здоров'я у разі виникнення НС не здатні самостійно вжити заходів щодо збереження свого життя або здоров'я, а також осіб, які відповідно до законодавства доглядають (обслуговують) таких осіб. Часткова евакуація може проводитися також для інших категорій населення за рішенням відповідних органів і посадових осіб.

Проведення евакуації забезпечується шляхом: 1) утворення регіональних, місцевих та об'єктових органів з евакуації; 2) планування евакуації; 3) визначення безпечних районів, придатних для розміщення евакуйованого населення та майна; 4) організації оповіщення керівників суб'єктів господарювання і населення про початок евакуації; 5) організації управління евакуацією; 6) життєзабезпечення евакуйованого населення в місцях їх безпечного розміщення; 7) навчання населення діям під час проведення евакуації.

За рішенням відповідних органів, для виведення чи вивезення основної частини населення із зони НС, районів можливих бойових дій залучаються у порядку, встановленому законом, транспортні засоби суб'єктів господарювання, а в разі безпосередньої загрози життю або здоров'ю населення – усі наявні транспортні засоби суб'єктів господарювання та громадян. Суб'єкту господарювання та громадянину, транспортні засоби яких залучені, компенсуються вартість надання послуг і розмір фактичних (понесених) витрат за рахунок коштів, що виділяються з відповідного бюджету на ліквідацію наслідків НС або усунення загрози її виникнення, у порядку, визначеному КМУ. Працівник суб'єкта господарювання, власник, користувач, водій транспортного засобу, які відмовилися від надання послуг з перевезення населення у зв'язку з НС, несуть відповідальність відповідно до закону.

У разі виникнення загрози життю або здоров'ю громадянам України на території іноземних держав відповідні центральні органи виконавчої влади проводять їх евакуацію. Евакуація матеріальних і культурних цінностей проводиться у разі загрози або виникнення НС, які можуть заподіяти їм шкоду, за наявності часу на її проведення. Порядок проведення евакуації визначається КМУ. Планування заходів з евакуації здійснюється відповідно до методики, що затверджується ДСНС України.

5. Інженерний захист територій включає: 1) проведення районування територій за наявністю ПНО і небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів, а також ризику виникнення НС, пов'язаних з ними; 2) віднесення міст до відповідних груп ЦЗ та віднесення суб'єктів господарювання до відповідних категорій ЦЗ; 3) розроблення та включення вимог інженерно-технічних заходів ЦЗ до відповідних видів містобудівної і проектної документації та реалізація їх під час будівництва і експлуатації; 4) урахування можливих проявів небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів та негативних наслідків аварій під час розроблення генеральних планів населених пунктів і ведення містобудування;

5) розміщення об'єктів підвищеної небезпеки з урахуванням наслідків аварій, що можуть статися на таких об'єктах; 6) розроблення і здійснення заходів щодо безаварійного функціонування об'єктів підвищеної небезпеки; 7) будівництво споруд, будівель, інженерних мереж і транспортних комунікацій із заданими рівнями безпеки та надійності; 8) будівництво протизсувних, протиповеневих, протиселевих, протилавинних, протиерозійних та інших інженерних споруд спеціального призначення, їх утримання у функціональному стані; 9) обстеження будівель, споруд, інженерних мереж і транспортних комунікацій, розроблення та здійснення заходів щодо їх безпечної експлуатації; 10) інші заходи інженерного захисту територій залежно від ситуації, що склалася.

Здійснення заходів інженерного захисту територій покладається на суб'єктів забезпечення ЦЗ. За результатами визначення ризиків виникнення НС внаслідок небезпечних геологічних, гідрогеологічних та метеорологічних явищ і процесів, а також на об'єктах підвищеної небезпеки ДСНС України веде *Державний реєстр небезпечних територій* у порядку, встановленому КМУ. Розроблення містобудівної документації та проектування об'єктів, що належать суб'єктам господарювання і можуть спричинити виникнення НС та вплинути на стан захисту населення і територій, здійснюються з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів ЦЗ. Об'єкти, що належать суб'єктам господарювання, проектування яких здійснюється з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів ЦЗ, визначаються КМУ. Замовники будівництва отримують на безоплатній основі у ДСНС України вихідні дані у порядку, визначеному Законом України "Про регулювання містобудівної діяльності". Вимоги інженерно-технічних заходів ЦЗ, дотримання яких обов'язкове під час розроблення містобудівної та проектної документації, визначаються відповідно до Закону України «Про будівельні норми».

6. Медичний захист і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення включає: 1) надання медичної допомоги постраждалим внаслідок НС, рятувальникам та іншим особам, які залучалися до виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж, проведення їх медико-психологічної реабілітації. Медична допомога населенню забезпечується службою медицини катастроф, керівництво якою здійснює МОЗ України; 2) планування і використання сил та засобів закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності; 3) своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів та своєчасне проведення санітарно-протиепідемічних заходів; 4) контроль за якістю та безпекою харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та джерелами водопостачання; 5) завчасне створення і підготовку спеціальних медичних формувань; 6) утворення в умовах НС необхідної кількості додаткових тимчасових мобільних медичних підрозділів або залучення додаткових закладів охорони здоров'я; 7) накопичення медичного та спеціального майна і техніки; 8) підготовку та перепідготовку медичних працівників з надання екстреної медичної допомоги; 9) навчання населення способам надання домедичної допомоги та правилам дотримання особистої гігієни; 10) здійснення заходів з метою недопущення негативного

впливу на здоров'я населення шкідливих факторів навколишнього природного середовища та наслідків НС, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань; 11) проведення моніторингу стану навколишнього природного середовища, санітарно-гігієнічної та епідемічної ситуації; 12) санітарну охорону територій та суб'єктів господарювання в зоні НС; 13) здійснення інших заходів, пов'язаних з медичним захистом населення, залежно від ситуації, що склалася.

Здійснення заходів медичного захисту населення покладається на суб'єктів забезпечення ЦЗ. Для проведення медико-психологічної реабілітації, при санаторно-курортних закладах незалежно від форми власності утворюються центри медико-психологічної реабілітації. Перелік санаторно-курортних закладів, в яких утворюються центри медико-психологічної реабілітації, затверджується спільним актом МОЗ та ДСНС України.

Медико-психологічна реабілітація – комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення психо-фізіологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності рятувальників аварійно-рятувальних служб (формувань), осіб, залучених до виконання аварійно-рятувальних робіт у разі виникнення НС, а також постраждалих внаслідок такої НС, передусім неповнолітніх осіб.

7. Заходи психологічного захисту спрямовуються на зменшення та нейтралізацію негативних психічних станів і реакцій серед населення у разі загрози та виникнення НС і включають: 1) планування діяльності, пов'язаної з психо-логічним захистом; 2) своєчасне застосування ліцензованих та дозволених до застосування в Україні інформаційних, психопрофілактичних і психокорекційних методів впливу на особистість; 3) виявлення за допомогою психологічних методів чинників, які сприяють виникненню соціально-психологічної напруженості; 4) використання сучасних психологічних технологій для нейтралізації негативного впливу чинників НС на населення; 5) здійснення інших заходів психологічного захисту залежно від ситуації, що склалася. Організація та здійснення заходів психологічного захисту населення покладаються на ДСНС України.

8. Біологічний захист населення, тварин і рослин включає: 1) своєчасне виявлення чинників та осередку біологічного зараження, його локалізацію і ліквідацію; 2) прогнозування масштабів і наслідків біологічного зараження, розроблення та запровадження своєчасних протиепідемічних, профілактичних, протиепізоотичних, протиепіфітотичних і лікувальних заходів; 3) проведення екстреної неспецифічної та специфічної профілактики біологічного зараження населення; 4) своєчасне застосування засобів індивідуального та колективного захисту; 5) запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, обсервації та карантину; 6) здійснення дезінфекційних заходів в осередку зараження, знезараження суб'єктів господарювання, тварин та санітарної обробки населення; 7) надання екстреної медичної допомоги ураженим біологічними патогенними агентами; 8) інші заходи біологічного захисту

залежно від ситуації, що склалася. Біологічний захист населення, тварин і рослин додатково включає встановлення протиепідемічного, протиепізоотичного та протиепіфітотичного режимів та їх дотримання суб'єктами господарювання, закладами охорони здоров'я та населенням. Здійснення заходів біологічного захисту покладається на суб'єктів забезпечення ЦЗ.

9. Радіаційний і хімічний захист населення і територій включає: 1) виявлення та оцінку радіаційної і хімічної обстановки; 2) організацію та здійснення дозиметричного і хімічного контролю; 3) розроблення та впровадження типових режимів радіаційного захисту; 4) використання засобів колективного захисту; 5) використання засобів індивідуального захисту, приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю аварійно-рятувальними службами, формуваннями та спеціалізованими службами ЦЗ, які беруть участь у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасінні пожеж в осередках ураження радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів та населення, яке проживає у зонах небезпечного забруднення; 6) проведення йодної профілактики рятувальників, які залучаються до ліквідації радіаційної аварії, персоналу радіаційно небезпечних об'єктів та населення, яке проживає в зонах можливого забруднення, радіоактивними ізотопами йоду з метою запобігання опроміненню щитоподібної залози; 7) надання населенню можливості придбання в особисте користування засобів індивідуального захисту, приладів дозиметричного та хімічного контролю; 8) проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту; 9) розроблення загальних критеріїв, методів та методик спостережень щодо оцінки радіаційної і хімічної обстановки; 10) інші заходи радіаційного і хімічного захисту залежно від ситуації, що склалася.

Радіаційний і хімічний захист населення і територій забезпечується: 1) визначенням суб'єктів господарювання, на яких обладнуються місця для проведення санітарної обробки населення та спеціальної обробки одягу, майна і транспорту; 2) завчасним накопиченням і підтриманням у готовності: а) засобів колективного та індивідуального захисту; б) приладів радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю; в) засобів фармакологічного протирадіаційного захисту для йодної профілактики населення, рятувальників та персоналу радіаційно небезпечних об'єктів радіоактивними ізотопами йоду з метою запобігання опроміненню щитоподібної залози. Здійснення заходів радіаційного і хімічного захисту та його забезпечення покладається на суб'єктів забезпечення ЦЗ. Порядок забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю визначається КМУ.

АУДИТОРНА САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання 1. Ознайомтесь з сигналами оповіщення населення в мирний та воєнний час. Від імені начальника штабу ЦЗ конкретної адміністративно-територіальної одиниці доведіть до відома населення сигнали оповіщення та порядок дій при загрозі та виникненні хімічного та радіаційного зараження цієї території.

Сигнал «Увага всім!» повідомляє населення про надзвичайну обстановку в мирний час і на випадок загрози нападу противника у воєнний час. Сигнал подається органами ЦЗ за допомогою сирени і виробничих гудків. Тривалі гудки означають попереджувальний сигнал. Почувши їх, необхідно включити радіо, телевізор і прослухати текст інформації про дії населення після одержання сигналу. Якщо немає радіо, телевізора або вони не працюють, слід з'ясувати значення і зміст інформації у сусідів або інших людей, які знають про неї. Після одержання інформації необхідно виконати всі вказівки тексту інформації сигналу.

Сигнали і варіанти оповіщення населення в мирний час такі.

Сигнал «Аварія на атомній електростанції». «УВАГА! Говорить штаб цивільного захисту. ГРОМАДЯНИ! Сталася аварія на атомній станції. В районі ... (назва району) передбачається випадання радіоактивних опадів. У зв'язку з цим населенню, яке проживає у цих районах, необхідно знаходитися у приміщеннях. Провести додаткову герметизацію житлових приміщень. Прийняти йодистий препарат. Скласти у поліетиленові пакети документи, гроші, коштовності, комплект верхнього одягу до сезону, харчові продукти на дві-три доби. При оголошенні евакуації без метушні зайняти місце у поданому до вашого будинку транспорті. Підтримуйте спокій та організованість».

Сигнал «Аварія на хімічно небезпечному об'єкті». «УВАГА! Говорить штаб цивільного захисту. ГРОМАДЯНИ! Сталася аварія на «...» (назва підприємства) із викидом сильнодіючих отруйних речовин. Хмара зараженого повітря розповсюджується в напрямі ... (вказати напрям вітру). У зв'язку з цим населенню, що проживає по вулицях, (назви вулиць) – необхідно знаходитись у приміщеннях, провести додаткову герметизацію своїх квартир (будинків). Населенню, що проживає по вулицях, (назви вулиць) – негайно залишити житлові будинки, приміщення установ, підприємств, організацій і вийти в район... (назва району). Про одержану інформацію оповістити сусідів. Надалі діяти відповідно до вказівок штабу цивільного захисту».

Сигнал «Землетрус». «УВАГА! Говорить штаб цивільного захисту. ГРОМАДЯНИ! У зв'язку з можливим землетрусом, вживте необхідні застережні заходи. Відключіть газ, воду, електрику, погасіть вогонь. Оповістіть сусідів про одержану інформацію. Візьміть необхідний одяг, документи, харчові продукти, воду і вийдіть на вулицю. Надайте допомогу людям похилого віку і хворим. Займіть місце подалі від будівель і ліній електромереж. Знаходячись у приміщенні під час першого поштовху, станьте у дверному

прорізі внутрішньої несучої стіни. Зберігайте спокій і порядок. Уважно слідкуйте за повідомленнями штабу цивільного захисту».

Сигнал «Затоплення». «Увага! Говорить штаб цивільного захисту. Громадяни! У зв'язку з підвищенням рівня води в річці ... (такій-то) очікується підтоплення будівель у районі вулиць ... (перерахувати) і селища ... (такого -то). Населенню, що проживає на цих вулицях і у селищі, перенести вхідні речі на горища, верхні поверхи, підготувати вкрай необхідний одяг і взуття, зібрати продукти харчування. Перед виходом вимкнути електрику, газ, самим іти в безпечні райони (перерахувати). Там пройти реєстрацію на збірному евакопункті (вказати адресу). Про отриману інформацію сповістити сусідів, надати допомогу літнім людям і хворим. За будь – яких обставин поведіться спокійно, не піддавайтесь паніці. Будьте уважні до наших повідомлень!».

Сигнал «Штормове попередження». Подається інформація для населення про посилення вітру. Населенню необхідно зачинити вікна, двері. Закрити в приміщеннях сільськогосподарських тварин. Повідомити сусідів. Населенню, по можливості, перейти в підвали, погребі.

Сигнали оповіщення населення у воєнний час такі.

Сигнал «Повітряна тривога» подається для всього населення. «Увага! Говорить штаб цивільного захисту. Громадяни! Повітряна тривога! Повітряна тривога! Вимкніть газ, перекрийте воду. Візьміть засоби індивідуального захисту, документи, запас води і продуктів харчування, вимкніть світло. Попередьте сусідів і допоможіть хворим і літнім людям вийти на вулицю. Якомога швидше займіть місце в сховищі або укритті поблизу вашого будинку. Дотримуйте порядку і спокою. Будьте уважні до наших повідомлень!».

Сигнал «Відбій повітряної тривоги». «Увага! Увага! Говорить штаб цивільного захисту! Громадяни! Відбій повітряної небезпеки! Відбій повітряної небезпеки! Усім повернутися до місць роботи або проживання. Надайте допомогу хворим і літнім людям. Будьте готові до повторного (можливого) нападу. Завжди майте при собі засоби індивідуального захисту. Будьте уважні до наших повідомлень!».

Сигнал «Радіаційна небезпека» подається в населених пунктах і в районах, в напрямку яких рухається радіоактивна хмара, що утворилася від вибуху ядерного боєприпасу. «Увага! Увага! Говорить штаб цивільного захисту! Громадяни! Виникла загроза радіоактивного зараження. Приведіть у готовність засоби індивідуального захисту і тримайте їх постійно при собі. За нашою командою або за необхідності надягніть їх. Для захисту поверхні тіла від забруднення радіоактивними речовинами використовуйте комбінезони і чоботи, спортивний одяг. При собі майте плівкові (полімерні) накидки, куртки або плащі. Перевірте герметизацію житлових приміщень, стан вікон, дверей. Загерметизуйте продукти харчування і створіть у ємностях запас води. Укрийте свійських тварин і корми. Сповістіть сусідів про отриману інформацію. Надайте допомогу хворим і літнім людям. Надалі дійте відповідно до наших вказівок.».

Сигнал «Хімічна тривога» подається у разі загрози або безпосереднього виявлення хімічного або бактеріологічного зараження. «Увага! Увага! Говорить

штаб цивільного захисту! Громадяни! Виникла безпосередня загроза хімічного зараження. Надягніть протигази, укрийте дітей у камерах захисних дитячих. Для захисту поверхні тіла використовуйте комбінезони, чоботи, спортивний одяг. При собі майте плівкові (полімерні) накидки, куртки або плащі. Перевірте герметизацію житлових приміщень, стан вікон і дверей. Загерметизуйте продукти харчування і створіть у ємностях запас води. Укрийте свійських тварин і корми. Сповістіть сусідів про отриману інформацію. Надайте допомогу хворим і літнім людям. Надалі дійте відповідно до наших вказівок.»

Примітка. Тексти повідомлень передаються протягом 5 хв. За необхідності зміст звернення буде змінюватися.

Завдання 2. Використовуючи підручники та інші інформаційні джерела з питань цивільного захисту, розглянути та зобразити схему організації управління та взаємодії закладу освіти при реагуванні на загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій.

Завдання 3. Використовуючи підручники та інші інформаційні джерела з питань цивільного захисту, розглянути та зобразити схему зв'язку при реагуванні на загрозу або виникненні надзвичайних ситуацій працівників закладу освіти.

Завдання 4. Вкажіть, які документи та речі повинні взяти з собою члени двох сімей після оголошення наказу про початок евакуації:

перша сім'я: батько – робітник державного металургійного підприємства, 40 років, мати – вчитель загальної середньоосвітньої школи, 37 років, син – учень професійно – технічного училища, 17 років;

друга сім'я: батько – приватний підприємець, 32 роки, мати – домогосподарка, 27 років, донька – 4 роки, син – 6 місяців.

Зазначте, за яким принципом у кожному випадку будуть проходити евакуаційні заходи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні питання цивільного захисту : навч. посібник / В. А. Дубінін та ін. Миколаїв : НУК, 2020. 464 с.

2. Качан С. І., Шелех Ю. Л. Професійна та цивільна безпека. Ч. 2. Цивільний захист об'єктів енергетики. Львів : Новий світ-2000, 2023. 239 с.

3. Кодекс Цивільного захисту України. Київ : Алерта, 2025. 130 с.

4. Левченко О. Г., Землянська О. В., Праховнік Н. А., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності та цивільний захист : підручник. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2021. 268 с.

5. Методичні рекомендації щодо організації цивільного захисту в закладі загальної середньої освіти / укладачі : Ю. Г. Юр'єва, Ю. С. Омедьченко. Херсон : НМЦ ЦЗ та БЖД Херсонської області, 2020. 73 с.

6. Особливості навчання розділу «Основи цивільного захисту» предмета «Захист України» у закладах загальної середньої освіти : методичні рекомендації / за ред. І. В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОППО, 2020. 80 с.

7. Рачков С. М., Горпинченко В. М. Цивільний захист в закладах загальної середньої освіти : навч.-метод. посібник. Харків : НМЦ ЦЗ та БЖД Харківської області, 2019. 176 с.

8. Сонько С. П. Надзвичайні ситуації та цивільний захист населення. Львів : Магнолія 2006, 2024. 232 с.

9. Стеблюк М. І. Цивільна оборона та цивільний захист. 3-те вид., стер. Київ : Знання, 2013. 487 с.